

Mika Sarlin

Romanian kielioppi



Romanian kielioppi

Mika Sarlin

Romanian kielioppi

3., uud. p.

2011

©Mika Sarlin 2011

Valmistaja: Books on Demand GmbH, Norderstedt, Saksa.
Kustantaja: Books on Demand GmbH, Helsinki, Suomi.

ISBN: 978-952-498-457-7

SISÄLLYSLUETTELO

Romanian kielestä.....	15
Romanian äänteet ja kirjoitus.....	18
Konsonantit.....	18
Vokaalit.....	20
Diftongit.....	20
Triftongit.....	22
Lyhyt <i>i</i>	23
Sanapaino.....	24
Intonaatio.....	24
Aakkoset.....	25
Vokaalikirjainten ääntämys.....	26
Konsonanttikirjainten ääntämys.....	30
Ääntenmuutokset.....	34
Substantiivit.....	38
Suku.....	38
Luku.....	43
Maskuliinien monikko.....	43
Feminiinien monikko.....	48
Neutrien monikko.....	56
Yksikkömuotoiset substantiivit.....	62
Monikkomuotoiset substantiivit.....	62
Sijamuodot.....	63
Nominatiivi.....	63
Akkusatiivi.....	64
Objekti preposition <i>pe</i> avulla.....	64
Genetiivi.....	68
Datiivi.....	71
Vokatiivi.....	73
Epämääräinen artikkeli.....	76
Epämääräisen artikkelin taivutus.....	76
Epämääräisen artikkelin käyttö.....	77
Määräinen artikkeli.....	79
Maskuliinin määräinen taivutus.....	79
Feminiinin määräinen taivutus.....	83
Neutrin määräinen taivutus.....	86
Määräisen artikkelin käyttö.....	87
Taivutusmallit.....	88
Genetiivinen artikkeli.....	94
Demonstratiivinen artikkeli.....	97
Yhdyssanojen taivutus.....	98
Pääteiden liittäminen vierassanoihin.....	99

Erisnimien taivutus.....	100
Henkilönnimet.....	100
Maantieteelliset nimet.....	102
Muita erisnimiä.....	106
Adjektiivit.....	107
Adjektiivien muodot.....	107
Adjektiivien taivutus.....	107
Taipumattomat adjektiivit.....	113
Adjektiivin määräinen muoto.....	114
Vokatiivi.....	115
Yhdyssanat.....	116
Adjektiivin paikka.....	117
Adjektiivin mukautuminen.....	119
Taivutusmallit.....	121
Vertailumuodot.....	122
Lukusanat.....	125
Perusluvut.....	125
Järjestysluvut.....	131
Murtoluvut.....	136
Kertaluvut.....	137
Lukuadverbiaalit.....	137
Kollektiiviluvut.....	138
Distributiiviset lukusanat.....	139
Pronominit.....	140
Persoonapronominit.....	140
Painolliset muodot.....	140
Painottomat muodot.....	141
Pronominin paikka.....	142
Pronominien yhdistäminen.....	143
Kaksinkertainen objekti.....	147
Kaksinkertainen datiivi.....	149
Kohteliaisuusmuodot.....	150
Refleksiivipronominit.....	152
Possessiivipronominit.....	154
Vahvistava pronomini.....	157
Demonstratiivipronominit.....	158
Interrogatiivipronominit.....	163
Relatiivipronominit.....	168
Indefiniittipronominit.....	173
Yleiset indefiniittipronominit.....	173
Määrää ilmaisevat indefiniittipronominit.....	183
Kielteiset indefiniittipronominit.....	191

Prepositiot.....	194
Akkusatiiviin liittyvät prepositiot.....	194
Datiiviin liittyvät prepositiot.....	204
Genetiiviin liittyvät prepositiot.....	205
Verbit.....	209
Konjugaatiot.....	209
Persoonamuodot ja niiden käyttö.....	210
Yksipersoonaiset verbit.....	211
Kieltomuoto.....	212
Apuverbit ja liittomuodot.....	213
Indikatiivi.....	213
Indikatiivin preesens.....	214
Indikatiivin imperfekti.....	231
Indikatiivin perfekti.....	233
Indikatiivin yksinkertainen perfekti.....	234
Indikatiivin pluskvamperfekti.....	236
Indikatiivin futuuri.....	238
Indikatiivin futuurin perfekti.....	240
Indikatiivin menneen ajan futuuri.....	240
Imperatiivi.....	241
Konjunktiiivi.....	244
Konjunktiiivin preesens.....	244
Konjunktiiivin perfekti.....	249
Konjunktiiivin käyttö.....	249
Konditionaali.....	251
Konditionaalin preesens.....	251
Konditionaalin perfekti.....	251
Konditionaalin käyttö.....	252
Presumptiivi.....	253
Presumptiivin preesens.....	253
Presumptiivin perfekti.....	254
Presumptiivin käyttö.....	254
Nominaalimuodot.....	255
Infinitiivi.....	255
Partisiippi.....	257
Gerundi.....	260
Supiini.....	264
Passiivi.....	265
Passiivin taivutus.....	265
Se-passiivi ja persoonaton se.....	267
Persoonaton tu.....	267
Refleksiiviverbit.....	268
Adverbit.....	270
Adverbien muodostus adjektiiveista.....	270
Adverbien vertailumuodot.....	270

Erilaisia adverbeja.....	271
Semiadverbit.....	273
Konjunktiot ja lausetyypit.....	274
Rinnastuskonjunktiot ja rinnasteiset lauseet.....	274
Kopulatiiviset konjunktiot.....	274
Adversatiiviset konjunktiot.....	275
Disjunktiiiviset konjunktiot.....	275
Konklusiiviset konjunktiot.....	275
Alistuskonjunktiot ja sivulauseet.....	276
Että-lauseet.....	276
Epäsuorat kysymyslauseet.....	281
Relatiivilauseet.....	282
Ehtolauseet.....	282
Temporaaliset sivulauseet.....	284
Kausaaliset sivulauseet.....	286
Finaaliset sivulauseet.....	287
Konsessiiviset sivulauseet.....	287
Konsekutiiviset sivulauseet.....	288
Modaaliset sivulauseet.....	289
Vertailevat sivulauseet.....	289
Adversatiiviset sivulauseet.....	290
Kumulatiiviset sivulauseet.....	291
Poikkeusta ilmaisevat sivulauseet.....	291
Kirjallisuutta.....	293
Liite 1: Verbien persoonapäätteet.....	297
Liite 2: Verbien taivutusmallit.....	299
Ia: JURA.....	300
Kons. + <i>l/r</i> -vartaloiset.....	304
- <i>I</i> -vartaloiset.....	305
Ib: LUCRA.....	306
- <i>I</i> -vartaloiset.....	307
- <i>Che</i> -, - <i>ghe</i> -vartaloiset.....	307
- <i>C</i> -, - <i>g</i> -vartaloiset.....	307
II: VEDEA.....	308
III part. - <i>ut</i> : BATE.....	310
III part. - <i>s</i> : ARDE.....	313
III part. - <i>t</i> : RUPE.....	316
IV: FUGI.....	318
Vokaalivartaloiset.....	320
- <i>Ā</i> -verbit.....	321
- <i>E</i> -verbit.....	321
IVb: CITI.....	322
Vokaalivartaloiset.....	323
IV - <i>î</i> : VÂRÎ.....	324
IVb - <i>î</i> : HOTĂRÎ.....	326

Liite 3: Epäsäännölliset verbit.....	328
Liite 4: Refleksiiviverbien taivutus.....	339
Liite 5: Passiivin taivutus.....	341
Liite 6: Verbirakenteen sanajärjestys.....	344
Verbiluettelo.....	346
Asiahakemisto.....	350

ENSIMMÄISEN PAINOKSEN ALKUSANAT

Tämä teos on ensimmäinen suomalaisille tarkoitettu romanian kielioppi.

Kun opiskelin romanian kieltä Turun yliopistossa 1990-luvun alussa lehtori *Nicolae Constantinescu* johdolla, ei suomalaiselle opiskelijalle ollut tarjolla edes sanakirjaa. Vuonna 2006 Florin Dimulescu ja Lea Luodes julkaisivat vihdoinkin pienen taskusanakirjan. Turun yliopiston romanian kielen oppiaine on julkaisemassa keväällä 2009 laajemman romanian–suomi-sanakirjan.

Osa tekstistä on syntynyt jo opiskeluaikoinani. Erityisesti verbien äänne-teenmuutoksia käsittelevä osuus on kirjoitettu omaan käyttöön jo vuosina 1994–1996. Muuten suurin osa tekstistä on kirjoitettu kesällä 2008 Alicantessa, Espanjassa ja syksyllä Suomen Turussa.

Olen keskittynyt tässä kirjassa lähinnä romanian rikkaaseen muotooppiin: saattaa olla, että jonkun mielestä säännöistä poikkeavia muotoja on esitelty liiankin runsaasti. Lauseoppia on käsitelty lähinnä silloin, kun se liittyy läheisesti johonkin morfologiseen ilmiöön. Näin ollen esim. *pe*-preposition käyttö suoran objektin yhteydessä on esitelty akkusatiivin yhteydessä, kun taas objektin toisto pronominin avulla on käsitelty persoonapronominien yhteydessä. Sivulauseita on kuitenkin käsitelty kirjan lopussa omassa luvussaan.

Kirjassa on pyritty käyttämään mahdollisuuksien mukaan suomalaisille tuttua kielioppiterminologiaa. Voitaneen olettaa, että peruskielioppitermit ovat lukijalle tuttuja muista kielistä, sillä romanian tuskin on kenenkään suomalaisen ensimmäinen vieras kieli. Erityisesti sivulauseiden kohdalla on vältetty romanialaisissa kielioppeissa usein käytettyjä termejä: esim. adjektiivisten sivulauseiden sijaan kirjassa puhutaan relatiivilauseista.

Kirjan esimerkkilauseissa on pyritty käyttämään todellista, elävää kieltä. Varsinkin kirjan pidemmät esimerkkilauseet ovat usein sopiviksi muokattuja otteita aidoista romanialaisista sanomalehdistä ja verkkolehdistä. Näistä mainittakoon erityisesti *Adevărul* (www.adevarul.ro). Tämä selittää monien esimerkkien selvästi uutismaisen (ja kirjoitushetkellä hyvin ajan-kohtaisen) sävyn. Perinteisissä romanialaisissa kielioppeissa ovat esimerkkilauseet useimmiten klassisesta romanialaisesta kirjallisuudesta ja siten ulkomaalaiselle kielenoppijalle liian vaikeita.

Haluan esittää lämpimät kiitokseni Turun yliopiston romanian lehtorille *Marilena Aldealle*, joka on lukenut käsikirjoituksen ja antanut lukuisia korjausehdotuksia ja neuvoja. Kaikenlaisista puutteista ja virheistä olen tietenkin yksin vastuussa. Kommentit ja huomautukset kirjan sisällöstä ovat tervetulleita osoitteeseen msarlin@nettikirje.fi.

Turussa, 30.1.2009

TOISEN PAINOKSEN ALKUSANAT

Romanian kielioppi ilmestyy nyt huomattavasti uudistettuna ja laajennettuna. Esimerkkien määrää on lisätty ja havaittuja virheitä on korjattu. Kieliopissa noudatetaan uusimpia kielen normeja (*DOOM²*-sanakirja), mutta jonkin verran myös poikkeavia muotoja on mainittu niiden yleisyyden vuoksi. Kommentit ja huomautukset kirjan sisällöstä ovat entiseen tapaan tervetulleita osoitteeseen msarlin@nettikirje.fi.

Turussa, 31.10.2009

KOLMANNEN PAINOKSEN ALKUSANAT

Kolmanteen painokseen on tehty runsaasti pieniä korjauksia ja täydennyksiä. Monia kohtia on muokattu selkeämmiksi ja verbioppiin on lisätty esimerkkiverbien suomennokset. Vähemmän tärkeät kohdat on nyt kirjoitettu pienemmällä kirjasimella. Kirjan lopussa olevaan verbiluetteloon on myös lisätty joukko harvinaisempia verbejä. Kirja julkaistaan nyt myös hieman suuremmassa koossa. Sisällöltään kolmas painos on yli kaksinkertainen ensimmäiseen painokseen verrattuna.

Turussa, 26.04.2011

Tekijä

KÄYTETTYJÄ LYHENTEITÄ

adj.	adjektiivi
adv.	adverbi
f., fem.	feminiini
fut.	futuuri
GD	genetiivi-datiivi
ger.	gerundi
imp.	imperatiivi
imperf.	imperfekti
kansank.	kansankielinen
konj.	konjunktii
konjug.	konjugaatio
kons.	konsonantti
m., mask.	maskuliini
mon.	monikko
murt.	murteellinen
n.	neutri
NA	nominatiivi-akkusatiivi
part.	partisiippi
perf.	perfekti
pers.	persoona
pluskvamperf.	pluskvamperfekti
prees.	presens
pron.	pronomini
puhek.	puhekielinen
subst.	substantiivi
tieteel.	tieteellinen
V	vokatiivi
vanh.	vanhahtava
vok.	vokaali
yks.	yksikkö
yks. perf.	yksinkertainen perfekti
<u>x</u> (alleviivaus)	painollinen tavu

FONEETTISET MERKIT

Vokaalit

i	suppea lavea etuvokaali
e	puolisuppea lavea etuvokaali
ɪ	suppea lavea keskivokaali
ə	puolisuppea lavea keskivokaali
a	väljä lavea keskivokaali
u	suppea pyöreä takavokaali
o	puolisuppea pyöreä takavokaali
ɤ	soinniton, asyllabinen i
ø	puolisuppea pyöreä etuvokaali
y	suppea pyöreä etuvokaali

Puolivokaalit

ʋ	puolivokaalinen u
ɨ	puolivokaalinen i
ɛ̥	puolivokaalinen e
ɔ̥	puolivokaalinen o

Konsonantit

p	soinniton bilabiaalinen klusiili
b	soinnillinen bilabiaalinen klusiili
t	soinniton dentaalinen klusiili
d	soinnillinen dentaalinen klusiili
k	soinniton velaarinen klusiili
g	soinnillinen velaarinen klusiili
kʲ	soinniton palataalinen klusiili
gʲ	soinnillinen palataalinen klusiili
s	soinniton dentaalinen frikatiivi
z	soinnillinen dentaalinen frikatiivi
ts	soinniton dentaalinen affrikaatta
tʃ	soinniton prepalataalinen frikatiivi
ʒ	soinnillinen prepalataalinen frikatiivi
tʃʲ	soinniton prepalataalinen affrikaatta
dʒ	soinnillinen prepalataalinen affrikaatta
f	soinniton labiodentaalinen frikatiivi
v	soinnillinen labiodentaalinen frikatiivi
h	soinniton glottaalinen frikatiivi
x	soinniton velaarinen frikatiivi
ç	soinniton palataalinen frikatiivi
l	soinnillinen dentaalinen lateraali
r	soinnillinen dentaalinen tremulantti
m	soinnillinen bilabiaalinen nasaali
ɱ	soinnillinen labiodentaalinen nasaali
n	soinnillinen dentaalinen nasaali
ɳ	soinnillinen velaarinen nasaali
ɳʲ	soinnillinen palataalinen nasaali

Romanian kielestä

Romanian kieltä puhuu noin 24 miljoonaa ihmistä. Se on Romanian (n. 19,4 milj.) ja Moldovan (n. 2,8 milj.) virallinen kieli (Moldovassa tosin nimellä ”moldovan kieli”¹) ja lisäksi sillä on virallinen asema Voivodinan autonomisella alueella Serbiassa (n. 35 000). Romania on myös yksi Euroopan unionin virallisista kielistä.

Romanian, Moldovan ja Voivodinan lisäksi romanialaisia on jonkin verran myös Ukrainassa (n. 410 000), Venäjällä (n. 180 000), muualla Serbiassa (n. 40 000) ja Unkarissa (n. 15 000). Israelissa romanialaisperäistä väestöä on n. 218 000.

Vuoden 1989 jälkeen monet romanialaiset ovat muuttaneet Länsi-Eurooppaan. Vuonna 2010 heitä oli esim. Espanjassa n. 800 000 ja Italiassa peräti yli miljoona.

Romanian kielellä tarkoitetaan yleensä romanian suurinta päämurretta, *dakoromaniaa*. Muut romanian murteet (*dialect*) ovat puhujamääriltään hyvin pieniä: *aromania* (eli *makedoromania*) (n. 200 000 puhujaa Albaniassa, Bulgariassa, Kreikassa sekä Makedoniassa², jossa se on yhtenä virallisena kielenä Kruševon kaupungissa³), *meglenoromania* (n. 5 000 puhujaa Kreikan Moglenassa sekä Makedoniassa⁴) ja *istroromania* (vain n. 500-1500 puhujaa Kroatian Istriassa⁵). Dakoromaniakin jakautuu murteisiin (*grai*), mutta murre-erot ovat melko pieniä: etelämurteita puhutaan Oltenian, Muntenian ja Dobrogean alueilla, pohjoismurteita Transilvaniassa ja Moldovassa.

Romania on roomaninainen kieli, eli se on kehittynyt aikojen kuluessa latinan kielestä aivan kuten esim. espanja, portugali, ranska ja italia. Rooman keisari Trajanus valloitti Daakian vuosina 101-106, mutta Rooman valta kesti siellä vain lyhyen aikaa: jo vuonna 271 keisari Aurelianus päätti vetää Rooman armeijan ja hallinnon pois Daakiasta. Tämä lyhyt ajanjakso riitti kuitenkin alueen latinalaistumiseen.

Kansainvaellusten aikoina Romania joutui erilleen muista roomanisista kielistä puhuvista alueista ja samalla romanian jakautui edellä mainittuihin

1. Itsenäisyysjulistuksessa 27. 8. 1991 valtion kieleksi mainitaan ”romania”, mutta perustuslaissa 29. 7. 1994 valtion kielenä on ”moldova”.

2. http://www.ethnologue.com/14/show_language.asp?code=RUP

3. <http://mk.wikipedia.org/wiki/Крушево>

4. http://www.ethnologue.org/show_language.asp?code=ruq

5. http://www.ethnologue.org/show_language.asp?code=ruo

päämurteisiin. Eristyksissä ollessaan romanian kieli on kehittynyt muista romaanisista kielistä hyvin poikkeavasti. Romanianle tyypillisiä äänteenmuutoksia ovat esim. *qu* → *p*, *gu* → *b*, *ct* → *pt*, *l* → *r*.

latina	romania	espanja	italia	ranska
aqua <i>vesi</i>	apă	agua	acqua	eau
quattuor <i>neljä</i>	patru	cuatro	quattro	quatre
lingua <i>kieli</i>	limbă	lengua	lingua	langue
octo <i>kahdeksan</i>	opt	ocho	otto	huit
lac(tem) <i>maito</i>	lapte	leche	latte	lait
sol(em) <i>aurinko</i>	soare	sol	sole	soleil
caelum <i>taivas</i>	cer	cielo	cielo	ciel

Romaniassa on myös säilynyt joitain latinan äänteitä, jotka ovat muissa romaanissa kielissä kehittyneet muiksi äänteiksi. Tällainen on esim. diftongi *au*.

latina	romania	espanja	italia	ranska
aurum <i>kulta</i>	aur	oro	oro	aur [or]
audire <i>kuulla</i>	auzi	oír	udire	ouïr

Yksi huomattavimmista kieliopillisista eroista muihin romaanisiin kieliin verrattuna on se, että romania on säilyttänyt latinan substantiivien kaikki kolme sukua (maskuliini, feminiini ja neutri) sekä osan sijataivutuksesta.

Myös verbien taivutuksessa romania poikkeaa jonkin verran muista romaanisista kielistä. Esim. futuuri on muodostettu romaniassa latinan verbillä *velle* (*volo cantare* → rom. *voi cânta*), kun taas muissa romaanissa kielissä on käytetty verbiä *habere*, joka on kehittynyt päätteeksi (*cantare habeo* → esp. *cantaré*, it. *canterò*, ransk. *chanterai*).

Romanian alueella sivistyskieleksi tuli aikoinaan kirkkoslaavi ja latinan kirjallinen taito unohtui. Kieleen tuli runsaasti lainasanoja erityisesti slaavilaisista kielistä, mutta myös esim. kreikasta, turkista ja suomen sukukielestä unkarista. Nämä lainat antavatkin romanian kielelle muihin romaanisiin kieliin verrattuna eksoottisen sävyn.

Vanhin säilynyt romaniankielinen teksti on *Neacșun* kirje vuodelta 1521. Se on kirjoitettu kyrillisin kirjaimin. Kyrilliset kirjaimet olivat käytössä

Romanian kieltä puhuu noin 24 miljoonaa ihmistä. Se on Romanian (n. 19,4 milj.) ja Moldovan (n. 2,8 milj.) virallinen kieli (Moldovassa tosin nimellä "moldovan kieli") ja lisäksi sillä on virallinen asema Voivodinan autonomisella alueella Serbiassa (n. 35 000 puhujaa). Romania on myös yksi Euroopan unionin virallisista kielistä.

Romanian, Moldovan ja Voivodinan lisäksi romaniaa puhutaan mm. Unkarissa, Serbiassa, Ukrainassa sekä esim. Israelissa ja Venäjällä. Romanialaisia on myös viime aikoina muuttanut huomattavia määriä Länsi-Eurooppaan, lähinnä Italiaan ja Espanjaan.

Romania on romaaninen kieli, eli se on kehittynyt aikojen kuluessa latinan kielestä, samoin kuten esim. espanja, portugali, ranska ja italia. Maantieteellisen sijaintinsa vuoksi romanian kieli on kuitenkin kehittynyt sukukielistään huomattavasti poikkeavaan suuntaan.

